

OBĚŤ KRIMINALITY

(VIKTIMOLÓGIA)

HLAVNÉ ÚLOHY KRIMINOLÓGIE

priniest poznatky o:

- Javových formách kriminality (fenomenológia)*
- Príčinách kriminality (etiológia)-multifaktoriálne*
- Páchateľoch (klinická kriminológia)*
- Obetiach (viktimológia)*
- Kontrole zločinnosti (prevencia, represia)*

OBĚŤ KRIMINALITY

(VIKTIMOLOGIE)

V období po 2. svetovej vojne sa v súvislosti s kriminalitou diskutovali predovšetkým otázky

**ktoré sa týkali páchatel'ov
zločinu**

Až následne sa situácia zmenila a v súčasnosti sa v súvislosti so zločinom diskutuje predovšetkým o

obetiach

Ale aj prevencia už nesmeruje k tomu aby sa z ľudí nestali zločinci, ale k tomu aby problémoví jedinci neohrozovali majetok, zdravie, alebo život spoluobčanov

**POZORNOST SPOLOČNOSTI SA
ZAČALA SÚSTREDOVAŤ NA
OBETE ZLOČINU
(VIKTIMY)
*príčiny***

- **reforma trestného práva**. Motívom bolo síce zaistiť právo na spravodlivý proces a dôstojné zaobchádzanie ALE stále viac sa hovorilo o právach poškodeného
- **tému obetí objavli média**, zobrazovanie ľudí dotknutých zločinom bolo pôsobivejšie
- **oddtabuizované témy** - organizácie domáceho násilia, sexuálnych útokov, zneužívanie detí – zvýšenie záujmu o obeť v širšej rovine
- **teroristické útoky** verejnosť apeluje na zodpovedné inštitúcie
- **rast kriminality vo vyspelých krajinách** – vznikajú otázky aké škody zločin spôsobuje a komu najviac
- **zvyšovala sa popularita viktimologických štúdií**, ktoré na rozdiel od kriminálnych štatistík reflektovali priame skúsenosti občanov s trestnou činnosťou a rovnako reflektovali názory občanov na efektívnosť trestnej justície

Teda dochádza k akémusi obratu, keď v “starostlivosti” o páchatel’a – pravdepodobne podporeného úspechmi KRIMINALISTIKY pri jeho odhaľovaní sa akosi pozabudlo na OBETE. Problematika obetí zločinu začala nadobúdať stále väčší význam

vzniká

VIKTIMOLOGIE

H. Von Hentig “Zločinec a jeho obeť”

Ústrednou myšlienkou diela H. von Hentinga je zjavný fakt, že **v rade prípadov** kriminálnych skutkov **obete nesú svoj podiel** !! Niektorí **provokujú**, niektorí sa chovajú **ľahkomyselne**, **neopatrne** či **naivne**.

***Wolfgang** – 588 vrážd 48-52 Filad. 26% vyprovokovali zavraždení
Amira – 646 znásilnení 19 % spoluzavinenie – feministické hnutie
– žena ak hovorí nie myslí ÁNO...*

VIKTIMOLOGIE

victima = **oběť**

V rámci kriminologie rozumíme obětí fyzickou osobu, která trestným činem utrpěla újmu na životě, zdraví, majetku cti nebo jiných právech.

Viktimologie – část kriminologie, která se zabývá: osobností oběti,

- zkoumá oběť jako původce a nositele stop
- na základě vztahů oběti k pachateli vypracovává postupy k usvědčení pachatele
- spolupracuje s obětí při **oznámení** trestného činu, **výslechu** svědků a poškozených, **při vyšetřovacích úkonech** jako jsou **rekonstrukce, rekognice, experiment.**

předmět viktimologie

předmět zkoumání tvoří těchto šest skupin jevů

- osoba oběti (její biologické, psychické a sociální vlastnosti)
- vztahy mezi pachatelem a obětí (výzkumy ukazují, že ve značné míře se znali nebo existoval jiný vztah)
- role oběti v genezi trestného činu v procesu viktimizace (podíl oběti na své viktimizaci)
- role oběti v procesu odhalování, vyšetřování a soudního projednávání trestní věci
- pomoc obětem trestných činů, způsoby jejich odškodnění a rehabilitace
- modely lidského chování, kterými se potenciální oběť může vyhnout poškození trestným činem

viktimnost

viktimnost – je souhrn předpokladů k tomu, aby se člověk stal obětí trestného činu

Každý člověk se **může stát** obětí, každý má **ale určitý stupeň** viktimnosti. **U některých** skupin obyvatel je **pravděpodobnost** stát se obětí **různa**

Je **přímá souvislost** mezi stupněm viktimnosti a vlastnostmi, které charakterizují určitou skupinu obětí.

V kriminologii **není** zkoumání viktimnosti **zaměřeno** ke všem druhům trestných činů **souhrnně**, ale **je užitečnější** zkoumat viktimnost samostatně (např. vraždy, krádeže, znásilnění, loupeže atd.)

Činitelé ovlivňující viktimnost :

- Byly prokázány závislosti **mezi viktimností a profesí** oběti. Mezi rizikové skupiny v kategorii: **deliktů proti životu a zdraví** patří např. **policisté, strážníci, hlídači, loupežníci** jsou naopak častěji ohroženi **taxikáři, prodavači, poštovní doručovatele**
- Viktimnost ovlivňují i psychické vlastnosti oběti např. agresivita (hádky, konfliktní situace), lehkomyšlnost, dobrodružnost (stopaři, navštěvování nebezpečných míst).
- S viktimností souvisí i věk osob, zejména u násilných deliktů (mladí lidé častěji)
- Viktimnost se zvyšuje i u osob, které se vyznačují deviantními nebo patologickými způsoby chování. Takoví lidé přitahují pozornost pachatelů trestných činů krádeží, loupeží, vydírání, šikany (např. narkomani, homosexuálové atd.)
- Viktimnost se zvyšuje i u osob žijících v určitém sociálním prostředí. Tito jsou napadáni společníky, konkurenty (např. zločinecké gangy, pasáci atd.)
- Velmi zranitelnou skupinou jsou alkoholici (loupeže).

Index viktimnosti

je kvantitativní míra udávající počet obětí určitého druhu trestných činů, připadajících ročně na 10 000 členů určité homogenní sociální skupiny

Např. v ČR se v minulých letech stalo ročně přibližně 200 vražd, Index viktimnosti ve vztahu k veškerému obyvatelstvu je 0,2. Ve skupině mužských homosexuálů je 1,0, tedy 5x vyšší.

Viktimizace

je proces, v němž se **potencionální oběť stává obětí skutečnou.**

Potencionální oběť rozumíme osobu, která se ještě nestala obětí trestného činu, ale u níž vzhledem k jejím vlastnostem nebo chování, je značné riziko, že se jí může stát

Proces viktimizace – probíhá již delší nebo kratší dobu před spácháním vlastního trestného činu a v průběhu páchání trestného činu

Dva zásadní otázky viktimizace

které vlastně zkoumají úlohu oběti při vzniku trestného činu

- **Vztah oběť – pachatel** – poměrně často existuje předchozí vztah mezi obětí a pachatelem, který ovlivňuje proces viktimizace. Je to významný faktor jak pro vznik trestného činu, tak pro jeho průběh, ovlivňuje i odhalování a vyšetřování trestného činu. Tento vztah může být buď **subjektivní**, přímo se znají, je častější (milenci, obchodní partneři) nebo **objektivní**, nezávisí na oběti ani na pachateli např. znají se z práce, bydlí ve stejné čtvrti, usnadní vzájemné setkání. (Výzkumy – např. u vražd pouze 1/5 se neznali, 2/5 se znali velmi dobře, 2/5 se znali např. z hospody, u loupeží u 59% se znali, u znásilnění bylo 31% obětí z okolí pachatele.
- **Chování oběti** – oběť svým chováním před trestným činem, v době činu a po něm ovlivňuje **iniciaci činu, jeho průběh a též možnost odhalení a usvědčení pachatele**. Ovlivňuje i **povahu a intenzitu újmy, která vznikne trestným činem**.

Újma oběti

újma na životě, zdraví, majetku, cti

psychická újma – projevuje se zejména úzkostí, bázni, nedůvěrou k lidem, sebelítostí, pocitem bezmocnosti

poškození sociálního postavení oběti – v rodině, zaměstnání, v okolí

Klasifikace újmy z časového hlediska :

krátkodobé

dlouhodobé

celoživotní

Klasifikace z hlediska bezprostřední souvislosti s trestným činem :

PRIMÁRNÍ VIKTIMIZACE - újma primární – má přímou souvislost s trestným jednáním pachatele např. zranění způsobené pachatelem

SEKUNDÁRNÍ VIKTIMIZACE - újma sekundární – vznikající až druhotně v návaznosti na již spáchaný trestný čin, sekundární újma může někdy převýšit újmu primární (sebevražda oběti, rozvrat manželství, celoživotní poruchy chování atd.)

K sekundární viktimizaci dochází, jestliže je oběti po ukončení trestného činu způsobena další újma. Jejím **zdrojem** může být :

pachatel – vyhrožování, zastrašování

sociální prostředí – výčitky rodičů, pověst oběti utrpí zveřejněním případu, bulvární tisk

nevhodný postup státních orgánů – opakovaně vyslychané zneužitě děti, přístup policie k oběti a vyšetřování

Typologie oběti

Typologie znamená roztrídění obětí do určitých skupin podle určitých kritérií

Jedna z typologií je třídění podle kriteria „**Viny oběti**“, která rozděluje oběti následovně :

- oběti, které si sami zavinily svou viktimizaci :
  - individuálně (např. oběť provokatér)
  - příslušností k rizikové skupině, která je společností hodnocena negativně (např. prostitutky)
- oběti, které nezavinily svou viktimizaci :
  - individuálně (občan okradený přesto, že řádně zabezpečil svůj majetek, malé dítě)
  - příslušností k rizikové skupině, která je společností hodnocena pozitivně (např. policista)
- **Typy z jiných typologií, které se vyskytují i v praxi a je jim nutno věnovat pozornost :**
  - predestinovaná oběť – osoba s vysokým stupněm viktimnosti
  - předstírající oběť – simulant, inscenátor
  - dobrovolná oběť – osoba poškozená na vlastní žádost nebo s vlastním souhlasem
  - oběť recidivista – osoba se stala opakovaně obětí, např. proto, že její amorální způsob života ji přivádí často do nebezpečných situací
  - skrytá oběť – oběť, která zůstala utajena před policií a justičními orgány

Trauma oběti trestného činu

Každý trestný čin vyvolá u oběti menší či větší trauma a určité reakce oběti :

psychické prožívání

pocity viny
ztráta sebevědomí
pocit neskutečnosti
strach
pocit nejistoty

psychické změny (několik hodin nebo dnů po činu, dlouhodobé nebo trvalé)

zhoršení paměti
zhoršení rozumových schopností
zpomalení myšlení
snížení koncentrace pozornosti
náladovost
zvýšená potřeba péče a ohledů

fyzické a tělesné reakce

tělesná slabost
srdeční potíže
žaludeční potíže
bolesti hlavy
plačtivost
ochromení, strnutí

Je nutné, aby státní orgány kladly důraz na postup v trestním řízení, nevyvolávající sekundární viktimizaci.

Důležité etapy jednání osoby, která jako první přichází do kontaktu s obětí:

postup policie při prvním rozhovoru s obětí

postup policie při vyšetřování

postup soudů a ostatních státních orgánů

Pomoc obětem trestného činu

Oběť trestného činu se často dostává do těžké životní situace. Snaha viktimologie je vyburcovat nejen veřejné mínění, ale i politické a státní orgány k různým praktickým aktivitám na pomoc obětem.

V počátcích snah o zlepšení postavení oběti měly tyto aktivity podobu převážně humanitární pomoci, poskytované dobrovolnými organizacemi a nadacemi, postupně se začíná v této oblasti angažovat i stát a některé formy právní pomoci získávají právní podklad.

Lze rozlišovat několik základních forem pomoci obětem :

- **Poradenská, sociální a terapeutická** – tyto formy pomoci jsou nejvíce naléhavé v době bezprostředně po činu, kdy je postavení oběti nejtěživější, oběť je např. zraněna, nachází se v duševním šoku, ocitá se často bez finančních prostředků. Je třeba takovým obětem po lékařském ošetření somatických poranění také kvalifikovanou psychologickou nebo psychiatrickou péčí. Zvláště naléhavý je tento úkol u dětí a starých osob. Pro tyto účely se vypracovávají různé programy nazývané **krizová intervence**. Cílem těchto postupů je překonat akutní krizi, podpořit racionální reakce oběti, poskytnout psychickou oporu, poradit při řešení právních, rodinných a sociálních problémů.
- **Pomoc obětem realizovaná trestně procesními prostředky** – sem patří například občansko právní řízení. Tento způsob je však zdoluhavý, malá efektivita, často vymožení náhrady je velmi problematické. Výhodnější pro oběť je rozhodnout o návrzích na náhradu škody v rámci trestního procesu v tzv. **adhezním řízení**
- **Kompenzace škody státem** – realizuje se na základě zákona č. 209/1997 Sb. O poskytování peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů, jak vyplývá ze změn a doplnění provedených zákonem. Odškodní státem se však zpravidla váže na některé podmínky např. poskytuje se pouze u některých deliktů, oběť si nesmí způsobit škodu vlastní vinou, je limitováno atd.

VIKTIMNOST – náchylnosť k viktimizácii Faktorov viktimizácie je veľa:

- **Životný štýl – miesta priťahujúce zločin**
- **Zamestnanie – čašníci, taxikári, pokladníci**
- **Pohlavie**
- **Vek**
- **Príslušnosť k sociálnej triede**
- **Sociálne a ekonomické postavenie Paradoxne – príslušníci nižších vrstiev)**